

behalve wanneer dat niet bij de aard van de arbeid past? Door deze benadering van de initiatiefnemers zetten we dat hele stramien eigenlijk op z'n kop. Zijn de indieners niet bezorgd over de uitwassen die daaruit zouden kunnen voortvloeien? Wat is de visie van de minister hierop?

Het wetsvoorstel zou de dialoog tussen werkgever en werknemer bevorderen. De SGP is uiteraard altijd voorstander van een goed gesprek, maar als je met de wet in de hand komt afdwingen dat je wil thuiswerken, dan is dat toch op z'n minst sturend en zijn de verhoudingen toch eigenlijk omgedraaid? Wat is de inschatting van de minister op dit punt? Is het invoeren van deze wet nu inderdaad dialoogbevorderend of is het juist juridiserend van aard? Hoe gemakkelijk of moeilijk zal het voor een werkgever zijn om altijd met een bewijslast van redelijkheid en billijkheid te komen? Bevordert dit wel echt dat reële en open gesprek? Is die dialoog straks nog wel gelijkwaardig als je die afdwingt met een wet? Er zijn ook werkgevers met een heldere bedrijfsfilosofie, een eigen visie op thuiswerken. Misschien past het wel helemaal niet bij de bedrijfscultuur om werken op een andere locatie toe te staan. Als je daar als werknemer nu een andere visie op hebt dan die werkgever, dan kan je toch ook gewoon op zoek gaan naar een werkgever die past bij jouw wensen, bij datgene wat je graag zou doen?

Voorzitter. Ik heb gezien dat de initiatiefnemers wijzen op onderzoek dat positieve effecten van thuiswerken aangeeft, maar daar staan ook weer onderzoeken tegenover die het tegendeel beweren. Te veel thuiswerken kan negatieve invloed hebben op de betrokkenheid op het werk en de samenwerking met collega's en kan zorgen voor gevoelens van isolatie en stress. We weten allemaal nog wel hoeveel stress en problemen er ontstonden in de coronatijd, toen er heel veel thuisgewerkt moest worden. De indieners wijzen erop dat één dag thuiswerken voor 50% van de werknemerspopulatie een welvaartsverhogend effect heeft. Dat is mooi, maar dan is het blijkbaar voor de andere 50% niet welvaartsverhogend. Het gebrek aan sociale cohesie en de langzaam aan verminderende output bij te veel thuiswerken werkten heel vaak negatief: een hoger aantal ziektegevallen, uitstroom van medewerkers en lagere productiviteit waren het gevolg. Die zaken zijn eigenlijk allemaal kostenverhogend voor een werkgever.

Dit alles laat zien dat het nadrukkelijk van belang is om een goede balans te vinden tussen het belang van de werkgever en de wensen van de werknemer. Hoe kijken de indieners aan tegen de negatieve effecten van thuiswerken en het verschaffen van een recht op werken waar je wilt? Pas sinds de coronacrisis wordt bredere ervaring opgedaan met dit fenomeen, maar op langere termijn wordt pas zichtbaar wat het zal doen qua burn-outklachten, verslechterde communicatie en afnemende teamspirit. Is het niet te vroeg om nu al wettelijke maatregelen te nemen zonder dat er goed zicht is op de lange termijn?

Het lijkt zo dat mensen door deze wet zelf kunnen gaan kiezen, maar dat is uiteindelijk natuurlijk niet zo. Want als ze eenmaal afgedwongen hebben dat ze thuis mogen werken en het ze niet bevalt, wat dan? Moeten ze dan met hangende pootjes terug, in dialoog of met de wet in de hand weer een werkplek in het bedrijfspand opeisen? Oftewel, wat zijn de gevolgen van een wispelturige werknemer voor de werkgever? Wat is het oordeel van de minister hierover? Hoe vaak mag een werknemer van voorkeur ver-

anderen voordat de werkgever dat niet meer als redelijk en billijk zal beoordelen?

Voorzitter. De fractie van de SGP ziet eerlijk gezegd meer in het harmoniemodel, waarin de werkgever en de werknemers samen tot oplossingen komen, waarin ze samen zoeken naar de balans tussen belangen van de werkgever en de wensen van de werknemer. Een goede balans tussen belang en wens: daar zie ik iets in. Maar daar heb je geen wetgeving voor nodig, maar gewoon goed werkgeverschap en goed werknemerschap. Dat er daarnaast afspraken worden gemaakt op ondernemingsniveau, bijvoorbeeld in de ondernemingsraad of de personeelsvergadering, is prima. Sociale partners zullen ook cao's met elkaar afsluiten waarin dit soort zaken juist goed geregeld kunnen worden.

Voorzitter, ten slotte. In de huidige Wet flexibel werken is de mogelijkheid al geopend om te verzoeken om op een andere arbeidsplaats de werkzaamheden te verrichten. De werkgever heeft dan wel meer mogelijkheden om dit verzoek af te wijzen. Momenteel blijkt dat goed te werken. Een extra wet om af te dwingen dat je mag werken waar je wilt, is een Haagse oplossing voor een niet bestaand probleem in het bedrijfsleven. De SGP pleit juist voor een bescheiden overheid die ruimte geeft aan werkgevers en werknemers.

Voorzitter, ik dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Schalk. Dan is het woord aan mevrouw Belhirsch namens D66 voor haar maidenspeech.

Mevrouw Belhirsch (D66):

Voorzitter. Graag wil ik allereerst mijn collega's van de BBB, GroenLinks-PvdA, OPNL en VVD feliciteren met hun bijzondere maidenspeeches.

Het is een enorme eer om hier vandaag te mogen staan. Net als mijn collega Van Gasteren ben ook ik geboren in de mooie havenstad Rotterdam. Mijn moeder komt uit de oudste stad van Marokko, Fez, en mijn vader uit Marrakesh, uit de regio van de mooie, zandkleurige huizen. Afgelopen vrijdag werd die regio getroffen door een verschrikkelijke aardbeving van enorme omvang. Het leed is met geen pen te beschrijven. Huizen zijn verwoest, dorpen weggevaagd. Vele mensen hebben dierbaren verloren. Zij zijn het veilige dak boven hun hoofd kwijt. Ik vind het hartverscheurend en het doet mij heel veel pijn en verdriet. Mijn gedachten gaan uit naar alle nabestaanden en slachtoffers. Ik wens allen veel geduld en sterkte in deze zware tijd.

In onze opvoeding was het voor mijn ouders belangrijk dat wij, mijn drie zussen en ik, goed geworteld waren in Nederland, maar ook dat wij wisten waar mijn ouders vandaan kwamen, onze wortels. We moesten zelfstandig zijn, we moesten sterk in onze schoenen staan en we moesten een open blik naar buiten hebben. Aan de keukentafel spraken we vaak over mensenrechten en democratie, en passeerden verschillende kwesties van binnen- en buitenlandse politiek de revue. Ik was daardoor al op jonge leeftijd geïnteresseerd in politiek en mensenrechten. De waarden die ik van mijn ouders meekreeg, staan voor mij als sociaal-liberaal nog altijd centraal. Ik geloof sterk in gelijkwaardigheid, medemenselijkheid, sociale rechtvaardigheid en soli-

dariteit, en ik heb daarbij vertrouwen in de kracht van het individu. Dit zijn voor mij ook de kernwaarden van onze democratie. Voor een goed werkende parlementaire democratie is het van belang dat we onze grondrechten koesteren en beschermen. Onze democratie is gebaseerd op onder andere gelijke behandeling. Eenieder moet gelijk worden behandeld. Dat valt of staat met het vertrouwen van mensen in de democratie en dus ook met vertrouwen in de politiek.

De afgelopen jaren hebben wij het vertrouwen in de politiek zien dalen. Dit heeft verschillende oorzaken. Een daarvan is de afstand tussen politiek en samenleving. Mensen ervaren dat er niet naar ze wordt geluisterd, dat er niet écht wordt geluisterd naar de zorgen en de problemen die ze hebben. Mensen blijven achter omdat ze niet meer rond kunnen komen, hun rekeningen niet meer kunnen betalen en ongelijk worden behandeld. Jongeren maken zich zorgen over hun toekomst. Kunnen ze straks nog wel een woning krijgen? Ze maken zich zorgen om het klimaat. Dit kan en moet anders. Het is onze taak als politiek, als Eerste Kamer, om ervoor te zorgen dat mensen gelijk worden behandeld, dat we écht luisteren naar mensen, luisteren naar wat er in de samenleving speelt, en dat we deze verschillende belangen en perspectieven meenemen in onze afwegingen bij wetsvoorstellen. Wetgeving heeft namelijk een verschillende uitwerking op verschillende groepen.

Het is ook onze taak om zichtbaar te maken hoe we ons werk doen, hoe we tot onze afwegingen komen en hoe we de mensen hierbij betrekken. Het is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid als Eerste Kamer om het vertrouwen van mensen in de politiek terug te krijgen. Ik zal me de komende periode in deze Kamer inzetten om goed te kijken naar de impact en de uitwerking van wetsvoorstellen op onze samenleving. Dit moeten we meenemen in onze overwegingen, zodat we ervoor zorgen dat iedereen kan meedoen in onze samenleving en niemand achterblijft. Het onderhavige wetsvoorstel is een goed voorbeeld van echt luisteren naar de behoeften in de samenleving en zorgt ervoor dat meer mensen kunnen meedoen.

Voorzitter. Graag wil ik de initiatiefnemers Van Weyenberg, mijn partijgenoot, en Maatoug, die er begrijpelijkerwijs niet is vandaag, complimenteren met het wetsvoorstel. Achter een ogenschijnlijk kleine wetswijziging gaat ontzettend veel werk schuil: van de initiatiefnemers, hun voorgangers, medewerkers en ambtenaren. Daarnaast hebben de initiatiefnemers veel tijd gestoken in het overleg met werkgevers- en werknemersorganisaties; de sociale partners. Er wordt weleens gespeculeerd dat de Nederlandse polder dood is. Volgens mij laat dit wetsvoorstel zien dat de polder nog altijd springlevend is. De initiatiefnemers hebben geluisterd naar verschillende belanghebbenden, die deze wet in de praktijk gaan gebruiken. Ze hebben de wet daarop aangepast, waardoor wij nu een wetsvoorstel behandelen dat breed gedragen wordt door werkgevers- en werknemersorganisaties.

Iedereen kent de term wel: het nieuwe werken. Kantoortuinen, geen vaste werkplek, meer ontmoetingsplekken en meer thuiswerken. Dat was er al voor corona. De verandering in de werkcultuur was dus al ingezet, maar met corona is het in een versnelling gekomen. Het is steeds meer ingeburgerd. De termen "zoomen", "teamsen" en "muten" zijn niet meer weg te denken uit het kantoorjargon. Velen van ons hebben de voordelen ervan ervaren: minder reistijd,

sporten voor het werk, kinderen op tijd naar school kunnen brengen en uit school kunnen ophalen, en in de pauze een rondje wandelen met de hond. En, geen onbelangrijk voordeel: een hogere productiviteit.

Hoewel thuiswerken steeds meer ingeburgerd is, ontbreken er wettelijke kaders en is er onduidelijkheid over de rechten en plichten van werknemers en werkgevers. Zowel de SER als het Planbureau voor de Leefomgeving geven aan dat wettelijke kaders voor het behouden van de voordelen van het thuiswerken nodig zijn. Dit wetsvoorstel voorziet in de benodigde juridische kaders. Het heeft als doel de positie van werknemers te versterken en te bepalen waar zij hun werk kunnen verrichten. Het bevordert bovendien een goed gesprek tussen werknemer en werkgever. Meer vrijheid in het kiezen waar je werkt, past bij het werken van nu en bij het werken van de toekomst. Deels thuis en deels op kantoor werken maakt van de werknemer een gelukkiger mens. Uit onderzoek blijkt dat het een positieve invloed heeft op het mentale en fysieke welzijn van werknemers.

Daarnaast heeft het ook een bijzonder effect op vrouwen, die vaak minder betaald werk doen, omdat zij werk en zorg moeten combineren. Thuiswerken kan stimuleren om aan het werk te blijven en zo financieel onafhankelijk te zijn. Tegelijkertijd moet dit er niet toe leiden dat vrouwen meer druk ervaren. Uiteindelijk moeten werk en zorg gelijk worden verdeeld tussen ouders. Mijn fractie verwelkomt dan ook dat de gendereffecten van deze wet worden meegenomen in de evaluatie. Daarnaast wil ik onderstrepen dat deze wet er ook is voor mensen die meer op kantoor willen zijn om te werken.

Uiteraard zijn wij ook bekend met de zorgen van met name werkgevers over het hybride werken, zoals ook genoemd door de vorige sprekers. De vervagende scheiding tussen werk en privé, de gevolgen voor het ziekteverzuim en in het bijzonder de sociale cohesie op de werkplek. In haar brief van november 2022 heeft de minister naar aanleiding van vragen van D66 ingestemd met een onderzoek naar het effect van thuiswerken of hybride werken op het ziekteverzuim. Ziet de minister mogelijkheden om dit onderzoek al voor de evaluatie van de voorliggende wet uit te voeren, gezien de zorgen van werkgevers over de verschillende uitkomsten van diverse onderzoeken?

Voorzitter. Mijn fractie kan zich situaties voorstellen waarin een werkgever met een werknemer heeft afgesproken dat hij een aantal dagen thuiswerkt, maar hij door veranderde omstandigheden die afspraak wil wijzigen of intrekken. Dat kan bijvoorbeeld zijn omdat er nieuwe medewerkers ingewerkt moeten worden, of omdat de sociale cohesie in het gedrang komt, doordat er veel mensen thuiswerken. Een vraag aan de initiatiefnemer: klopt het dat een werkgever een beslissing tot toewijzing van een verzoek kan wijzigen of intrekken als er na de beslissing nieuwe zwaarwegende redenen zijn opgekomen om dat te doen?

De SER stelt dat hybride werken een basis van vertrouwen en verantwoordelijkheid eist. Bij D66 zeggen we vaak: vertrouw op de eigen kracht van mensen. Werkgevers en werknemers onderling moeten het vertrouwen hebben dat het werk wordt gedaan. Werknemers hebben de verantwoordelijkheid om zorgvuldig met dit vertrouwen om te gaan. Daarom vinden wij de dialoog tussen werkgevers en werknemers bij een verzoek om aanpassing van de arbeidsplaats zo belangrijk. In dat gesprek moeten de belangen van beide

kanten worden besproken en afgewogen. Het gaat om een goede balans tussen zeggenschap en maatwerk.

Na het lezen van alle stukken heerst er bij mijn fractie nog wat onduidelijkheid over de vorm van het verzoek, het overleg en de eventuele afwijzing. Kan de initiatiefnemer de procedure van een verzoek om aanpassing van de arbeidsplaats nog eens een keer uiteenzetten?

Mijn fractie kijkt uit naar de beantwoording.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Belhirsch. Mijn hartelijke gelukwensen met uw maidenspeech. Staat u mij toe iets van uw achtergrond te schetsen.

U studeerde privaatrecht en bedrijfsrecht aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam en internationaal en Europees recht aan de Universiteit van Amsterdam. Na uw afstuderen ging u werken bij Amnesty International en als mensenrechtenadvocaat in Nederland, Egypte, Kosovo en India. Vanaf 2008 werkte u veertien jaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, onder andere als hoofd van het kabinet van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Ruim een jaar bent u nu directeur van Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF, een onafhankelijke stichting die de belangen behartigt van gevluchte studenten en professionals, en die dit jaar 75 jaar bestaat.

In een interview zei u dat u maatschappelijke betrokkenheid van huis uit heeft meegekregen. U heeft daar zelf ook wat over verteld. Ik citeer: "Met daarbij altijd het besef: je kunt er wél wat aan doen." U voegde toe: "Politiek is een van de middelen om iets te kunnen veranderen." Dat u eens de overstap zou maken naar de politiek was dan ook slechts een kwestie van tijd.

Sinds 13 juni bent u lid van de Eerste Kamer voor D66. Op de website van uw partij staat dat u het als de taak van de Eerste Kamer ziet om de verdieping en de reflectie te zoeken en te kijken naar kwaliteit, uitvoerbaarheid en doelmatigheid van wetten. Vanuit uw brede ervaring weet u hoe belangrijk het is om verschillende perspectieven te betrekken bij het werk in onze Kamer.

Nogmaals van harte gefeliciteerd met uw maidenspeech.

Wenst een van de leden in de eerste termijn nog het woord? Dat is niet het geval. Dan schors ik aanstonds de beraadslaging. Ik geef thans de collega's de gelegenheid om de leden Van Gasteren, Ramsodit, Van der Groot, Van de Sanden en Belhirsch te feliciteren met hun maidenspeech. Ik verzoek deze leden zich op te stellen voor het rostrum voor de felicitaties.

Ik schors nu de vergadering voor de dinerpauze tot 18.00 uur.

De vergadering wordt van 16.07 uur tot 18.00 uur geschorst.

De voorzitter:

Dan is nu aan de orde de voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel 35714, de Wet werken waar je wilt. We zijn toe aan het antwoord van de initiatiefnemer en de

regering in de eerste termijn. Ik geef het woord aan de heer Van Weyenberg.

De heer Van Weyenberg:

Voorzitter, dank u wel daarvoor. Het is goed om bij u te kunnen zijn bij — zoals ik van tevoren dacht — de start van het politieke jaar. Die fout ga ik nu natuurlijk niet meer maken; het is de laatste vergadering van uw afgelopen politieke jaar. Dat is altijd bijzonder. Ik dank alle leden voor hun vragen in de eerste termijn.

Ik viel wel met mijn neus in de boter. Ik heb hier eerder een initiatiefwet mogen verdedigen en toen had ik al het genoegen om getuige te zijn van één maidenspeech, die van de heer Schalk. Toen ging het overigens over een type wet van een geheel andere orde. Dat was een dik boekwerk over het ambtenarenrecht. Dit is een ander type wetsvoorstel; ik kom daar zo op. Het is leuk dat de heer Schalk er weer is; dat vond ik toen een heel groot plezier. Ik wil vanaf deze plek graag de heer Van Gasteren, mevrouw Ramsodit, de heer Van der Goot, de heer Van de Sanden en mevrouw Belhirsch van harte feliciteren met hun maidenspeech. Vijf heel eigen maidenspeeches die allemaal in de een of andere vorm iets zeiden over de wortels van de nieuwe leden.

Bij de heer Van Gasteren bleef bij mij ontzettend hangen dat je je, als je wordt teruggeworpen naar de onderkant van de ladder, ook weer omhoog kunt werken. Op zeer charmante wijze is zijn verhaal opgehangen aan de kapstok van de wet, wat ik als initiatiefnemer natuurlijk buitengewoon waardeer.

Het indrukwekkende verhaal van mevrouw Ramsodit laat zien, via het verhaal van de opa's en oma's van haar eigen ouders, dat zeggenschap — daar hebben we hier vandaag over bij de bespreking van deze wet — verre van een abstract begrip is. Het is een heel tastbaar begrip, dat ook gaat over de invloed op je eigen leven. De excessen waarover zij sprak, laten precies zien hoe gruwelijk mis dat ook kan gaan.

De heer Van der Goot heeft het niet gehad over Friesland, waar hij blijkbaar geen band mee heeft! Zijn liefde voor Friesland spatte ervan af. Als hij het niet zou hebben gehad over het Kanaal van Gent naar Terneuzen, had ik het nu niet kunnen hebben over het feit dat deze halve Belg, geboren Gentenaar, dat natuurlijk in het bijzonder met gespitste oren heeft gehoord.

De heer Van de Sanden, met wie ik in ieder geval twee linkerhanden deel, had een verhaal dat mij en mijn partij goed deed — maar ik sta hier natuurlijk namens de Kamer. Hij bracht een ode aan de docent, in zijn geval de klassenmeester, zoals hij het zelf noemde. Hij liet zien hoe we uiteindelijk gelukkig nog een land hebben waar je kansen kunt krijgen en nemen. Ik vond het een mooi betoog.

Als laatste, maar zeker niet als minste, noem ik mijn partijgenoot en collega Belhirsch, die ook sprak over haar wortels, die op dit moment zijn losgerukt, als ik zo de aardbeving mag noemen. Ik weet dat die haar en haar familie buitengewoon bezighoudt. Ook van mijn kant wens ik haar daar sterkte mee, naast de felicitaties voor haar mooie betoog. Die felicitaties richt ik ook tot de anderen. Waar ik het ermee